

**Кондратик Леонід. Проблема «релігія-церква-нація» в соціологічному наслідді діячів українського національного відродження.** В статті аналізуються погляди українських соціологів на проблему співвідношення в релігійному житті етнічної спільноти, яка ісповідує світову релігію, тенденцій універсализма і націоналізму. Визначено, що світові релігії наповнюються національним змістом, завдяки процесу самоствердження нації (О. Бочковський); діалектика універсального і національного здатна реалізуватися в функціонуванні визначеної світової релігії, як наприклад – українське християнство (М. Грушевський); і, враховуючи універсальність будь-якої християнської релігії, немає підстав для тверджень про національний характер якоїсь з християнських церков (В. Липинський).

**Ключові слова:** релігія, церква, нація, універсальне, національне, етногенез, націогенез, українське християнство, віра.

**Kondratyk Leonid. The «Religion-Church-Nation» Problem in the Sociological Heritage of Activists of the Ukrainian National Revival.** Opinions Ukrainian sociologists (O. Bochkovskij, M. Grushevskij V. Lypynskij) to the problem of relations in the religious life of the ethnic community, which professes world religion, trends universalism and nationalism are analyzed in the article. The following conclusions were obtained by us: 1 – according to the concept of O. Bochkovsky, the world (universal) religion gets national content and becomes a factor nation formation through processes of self nation. They contribute as much as possible in «nationalization» of world religions; 2 – according M. Grushevskij, the dialectic of universal and national can be realized in the functioning of a world religion, exemplified by Ukrainian Christianity; 3 – V. Lypynskij believed that any Christian religion is a universal, general human in its content, and therefore no basis for assertions about the national character of some of the Christian churches.

**Key words:** religion, church, nation, universal, national, ethnogenesis, natiogenesis, Ukrainian Christianity, faith.

УДК 316: 323(477)(091)

*Людмила Ляшук*

## **Нація як спільнота в соціологічній спадщині Володимира Старосольського**

У статті обґрунтовано доцільність пошуку чинників, що вплинули на становлення націотвірної концепції В. Старосольського. Проаналізовано об'єктивні критерії нації, що слугують її складовими компонентами та характеризують націю як спільноту, яка створюється стихійною волею й араціональним типом поведінки. Останні реалізуються в прагненні побудувати державу через самоусвідомлення спільноти, яка, будучи новим суспільним об'єднанням, керується свідомою волею та сприяє реалізації інтересів нації.

**Ключові слова:** нація, спільнота, суспільство, держава, воля.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** Науковий дискурс щодо поняття «нація» у вітчизняних соціальних науках є актуальним і в сьогоденні. Адже йдеться не лише про певні аспекти становлення нації, а й про ті суспільно-політичні обставини, які ускладнювали й продовжують ускладнювати формування національної самосвідомості українців.

Вітчизняна соціологічна думка закарбувала та проаналізувала безліч дефініцій поняття «нація» – суперечливих суджень, а іноді взаємовиключних, що свідчать про полісемантичність самого терміна. У наукових колах нація визначається як поняття, що характеризує великі соціокультурні спільноти індустріальної епохи. Тому системний аналіз націотвірочого процесу дасть змогу аналізувати цей феномен в усій його складності.

**Аналіз досліджень цієї проблеми.** Різноманітні аспекти нації та народності отримали свою інтерпретацію серед таких сучасних соціологів, як В. Арбеніна (існування протягом історичного розвитку різних механізмів і шляхів інтеграції людей в етнічні спільноти), О. Мороз (модерна концепція нації), О. Кондратик (народ і нація в спадщині О. Бочковського), що є свідченням постійного інтересу до особливостей становлення спільнот з органічною складовою.

**Мета статті** – пошук чинників, що дасть змогу характеризувати націю як спільноту в соціологічній концепції В. Старосольського. Для досягнення поставленої мети потрібно розв'язати низку таких завдань: здійснити теоретичний аналіз основних підходів до розуміння нації; виділити

основні структурні компоненти нації та їх важливість для людських спільнот; виявити діалектичний взаємозв'язок між нацією й державою у творчому доробку українського науковця.

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** Сцієнтистський дискурс початку ХХ ст. став досить визначним для поняття «нація», оскільки йшлося не про дефініцію, а, швидше, – про його існування як феномену взагалі. До таких висновків дійшли В. Антонович, О. Бочковський, С. Рудницький, В. Липинський та В. Старосольський, вважаючи, що український етнос ще не оформився як модерна нація й не вийшов за ті межі, які характерні для народності, а в цьому випадку – спільноти.

Вивчення нації як феномену В. Старосольський розпочинає з атомістичного розуміння, суть якого лежить у численних теоріях, що зосереджуються навколо основних прикмет нації. Значний вплив на автора справила концепція спільноти та суспільства Ф. Тьонніса, у якій основний зміст двох понять близький до ідей представників натуралістичного напрямку, зокрема: «...саму спільноту треба розуміти як живий організм, а суспільство – як механічний агрегат і артефакт» [1, 19]. Поясненням цього є надання переваги соціальним зв'язкам усередині спільноти, бо вони є сильнішими та тривалішими, а відносини між людьми в суспільстві розуміються автором як швидкоплинні й слабкі. Отже, перевага надається спільноті (гемайншафту), а тому в жодному разі тривале достеменне життя індивідів не може бути витісненим нетривалими стосунками – суспільством (гезельшафтом).

Особливу увагу український соціолог приділяв двом типам волі: стихійній та свідомій. Перша характерна для утворень, які породжуються араціональними моментами, тобто без цілеспрямованої діяльності народних мас. Результатом цього типу волі, як уже зазначалося, є нація. Друга – породжує спільноті, що утворюються внаслідок свідомої спільної діяльності людей задля досягнення поставлених раніше цілей. Отже, «воля до політичного самовизначення – головний індикатор народження та загибелі нації. Без стихійної волі народ ще не є нацією або перестав нею бути» [2, 35]. Коли кожна нація вважає себе поширеною родиною, то це призводить до послаблення почуття родинного зв'язку. Доречною в цьому плані є вислів Вольтера: «Чим більшою стає батьківщина, тим менше ми її любимо, бо поділена любов ослаблюється». Відомо, що структурні елементи нації зазнають постійних змін і трансформацій, а тому, утілюючись у нових соціальних об'єднаннях, надають їм нової потужної сили.

В. Старосольський уважав, що форми людської волі насправді не існують у чистому вигляді. Відповідно, не бувають у чистому вигляді спільноти та спілки. Їх об'єднує лише внутрішній зв'язок. «Кожен конкретний прояв волі має в собі, звичайно, елементи обох типів: психологія та логіка, почуття й холодний розум, араціональне та раціональне перехрещуються в житті одиниць і громад на кожному кроці. Воля стихійна викликає прояви свідомої й змінює свій первісний характер, раціоналізуючись, та навпаки – свідомо воля провокує співзвучні із собою емоційні прояви, стає в більшій чи меншій мірі стихійною» [2, 36].

Для В. Старосольського нація є спільнотою, адже твориться стихійною волею, притаманною спільностям з органічним началом. Він вважає, що нація – це суб'єктивний центр, який має власні спільні інтереси, культуру, традиції, територію, а головне – народ. Дієвість нації визначається пануванням над своїм життям в усіх його напрямках і спільним минулим (протонаціоналізм у Е. Хобсбаума).

Одним з аргументів, що підтверджує несформованість української нації, на думку В. Антоновича, є відсутність соціально-класової структури суспільства (в етнічному розумінні). «Для новітнього розуміння нації, її ознакою є завершеність, щоб нація мала принаймі головні складові частини суспільства капіталістичного ладу, а саме: класу продуцентів і класу капіталістів – обшарників. Відсутність якого-небудь із цих класів уже не допускає, щоб таке суспільство могло називатися нацією» [3, 5]. Досліджуючи націотворчий процес, В. Антонович дає своє визначення нації, згідно з яким остання постає як група людей, близьких і рідних між собою. Це свідчить про те, що прикмети нації творить як природа, яка наділяє ними людей, так і самі люди впродовж історичного та культурного розвитку, але другі постають на ґрунті перших. Слід зауважити, що вітчизняний мислитель аналізував вільні українські асоціації – чумацтво та рибальство й дійшов висновку, що всі спільноті різняться рівноправністю їхніх членів, а головна риса української нації – етичний критерій. Позиція В. Антоновича є абсолютно протилежною за змістом для представника сучасної неомарксистської думки Е. Хобсбаума, відомого своєю працею «Нація і націоналізм», у

якій автор обґрунтовує виникнення націй лише на певному рівні розвитку економіки, унаслідок соціальних змін і впливу політичних чинників. Водночас критик націоналізму не залишає поза увагою питання народного протонаціоналізму (указуючи на існування етносу – першооснови творення націй), що складає сутність майбутньої національної ідентичності.

Дещо інше бачення проблем нації дає О. Бочковський. Основний напрям його роботи – народотворчий процес, у якому виділено два етапи – етногенез і націогенез. Етногенез як етап, що передує націогенезу, починається зі становлення народу й триває аж до утворення нації. Характеристиками першого етапу виступають господарський зв'язок між окремими суспільними класами, територія та історичне минуле, а головне – утворення народу як «етнографічної сировини». Отже, дослідник поєднує добробут населення (тваринний і рослинний світ) із територією, головною ланкою в якому виступає народ як творець своєї історії. Звідси випливає певна тенденція: на перший план науковець виводить класову структуру суспільства, територіальну цілісність та історичне минуле.

Спільність, яка складається лише із самого «народу», тобто з недиференційованих суспільних низів, на думку українського соціолога, не може бути нацією, позаяк у такому розумінні – це лише «етнографічний матеріал для нації», що механічно поєднаний вродженими рисами подібності та ірраціональним бажанням переростає в органічну цілісність – націю. Тут у силу починає вступати етап націогенезу, де головне місце посідає солідарність, котра проявляється в посиленні громадських взаємин між членами всіх суспільних класів як компонентів народу. Остання, зі свого боку, сприяє розвитку нової ознаки нації – культури.

Умовно можна припустити, що націотворчий процес О. Бочковського знайшов своє втілення в теоретичному доробку сучасного німецького неомарксиста Е. Хобсбаума, оскільки, на думку обох авторів, націотворенням займається еліта, яка є прогресивною стороною суспільства. Однозначно не можна стверджувати, що О. Бочковський є представником неомарксистського спрямування, оскільки вся творча спадщина українського мислителя дає підстави вважати його націоналістом, борцем за національну самоідентичність власного народу [3, 10].

Процес націогенезу завершується утворенням масово свідомої нації. Її визначальною ознакою є розум, що відіграє важливу роль у формуванні держави – статутно організованих об'єднаннях, спілках. У цьому О. Бочковський убачав своєрідний взаємозв'язок між нацією та державою й пояснював його через розуміння нації як спільноти, яка за допомогою свідомої волі (що є відмінним у концепції В. Старосольського) прагне до демократії, уособленням якої є держава. Розуміння нації О. Бочковським підтверджує думку М. Вебера про тотожність нації як спільноти та держави.

Цікавою й водночас протилежною до вищезрозглянутих, є позиція іншого дослідника українського національного питання С. Рудницького про класову структуру української нації. Він стверджував, що нація повинна мати свою соціально-класову структуру: великі земельні власники – «боярство»; духовенство; міщанство та селянство. За словами автора, утрата державності призвела до втрати національного духу, унаслідок чого вся гілка влади стала неукраїнською. Що ж стосується селянства, то його С. Рудницький називає «українським простолюттям», яке є самотнім класом української нації та держави.

Особливого значення набуває зв'язок між процесами державо- й націотворення, що спостерігаємо у творчому доробку С. Рудницького, проте вивчення такого зв'язку зводиться лише до з'ясування сутності Української держави, тобто існування найнижчого класу (селянства), інтереси якого тотожні інтересам усього народу. Автор стверджував, що тільки домінування селянства могло б покласти початок націотворенню в Україні, адже головне завдання такого прошарку населення полягало у зведенні до мінімуму або навіть уникненні класової боротьби в межах держави та поневолення одних суспільних класів іншими [3, 87].

Власне бачення націотворчого процесу розкривають соціальні студії В. Липинського. Головна увага автора зосереджувалася навколо теорії організації національних еліт, найвищою ланкою якої є національна аристократія як правляча верства. Саме її мислитель вважає творцем «національного» у будь-якій спільноті. Вона свідомо бореться за своє існування та поступальний розвиток. Проте для забезпечення суспільного прогресу В. Липинський ставив дві найголовніші вимоги до національної аристократії – наявність матеріальної сили й морального авторитету. Успішне функціонування національних еліт, на думку дослідника, потребує їх постійного поповнення та оновлення, що може відбуватись у вигляді кругообігу, який у західній науці називають циркуляцією еліт.

В. Липинський розвиває ідею про занепад нації, що може настати в результаті несформованості або бездіяльності власної національної аристократії, а коли людська спільність потрапляє під владу чужої еліти, то саме тоді нація як спільнота перестає існувати. Можна стверджувати, що нація виникає внаслідок диференціації суспільства на два класи – аристократію й робітників. Це є свідченням того, що початки національності характерні для періоду капіталістичних відносин, оскільки це найкращий час для задоволення вищевказаних вимог до національної аристократії – матеріальної влади та морального авторитету.

Особливість концепції націотворення В. Старосольського полягає в тому, нація продовжує бути суспільством, тобто соціальним утворенням, що становить своєрідну цілісність, так званий «суспільний організм», і вважається сукупністю індивідуальних волей. Для вивчення нації як суспільства, автор застосовує загальнонауковий метод – індукцію, тим самим стверджуючи, що «воля одиниць є одиноким джерелом волі суспільства – але остання є, незважаючи на це, волею не одиничною, але волею нового, понадодиничного, колективного творця, волею суспільства» [2, 32]. Отже, нація – це: 1) суспільство як витвір волі його членів; 2) спільнота – оскільки стихійна воля не має цілі, має тільки напрям, а джерелом нації виступає психічний стан, але не раціональне мислення. Ще одним прикладом цього слугує ситуація із суспільними класами, які формуються як спілки (об'єднання вищого рівня, у яких домінує свідомий момент) – на основі спільного інтересу. Як бачимо, теза Ф. Тьонніса, що розвиток суспільства обов'язково призведе до існування лише однієї форми усупільнення – спілки, – є спростованою.

В. Старосольський акцентує увагу на органічності нації та механічності держави. Перша функціонує як організм, друга – як механізм, проте діалектичний зв'язок між спілкою й спільнотою очевидний: нація формує свої зусилля на опанування державою; вона – центр інтересів, а держава – засіб їх реалізації; нація поглинає людину цілковито, а держава – частково. Звідси випливає, що нації є наріжним каменем у побудові держави та центром усіх можливих людських інтересів, адже, маючи єдиний демократичний центр – державу, можна здобути національну незалежність, самовизнання, сформувати національну самосвідомість. Із цього приводу український соціолог зазначає: «типовою спілкою є “товариство для означеної цілі” з обмеженою строго областю усупільнення своїх членів» [2, 38].

Як уважає В. Старосольський, міцний зв'язок нації та держави полягає в такому: по-перше, нація є тільки однією державою; по-друге, державницька ідея – чинник, що творить національну спільноту. Нація, – зауважує вчений, – виступає передумовою творення суспільства, аналізує суспільні явища з позиції свідомої волі як вищого рівня власного розвитку, прагне до незалежності, самостійності та вимагає задоволення потреб вищого рівня. При цьому бажання належати до суспільних груп збільшується. «Джерелом національної спільноти та істотною силою її існування є прагнення до політичної самодіяльності та самостійності. Нація постає через самоусвідомлення спільноти, ядром якого є переконання в необхідності здобути власну незалежну державу, яка одна спроможна забезпечити своїм членам вільний розвиток» [3, 88]. Тому політичність варто вважати сутнісним критерієм нації. А отже, політична складова є не менш важливою в процесі творення нації, оскільки виступає рушієм незалежної демократичної держави.

Іншим критерієм нації є «антропологічна расовість», на яку дослідник звернув увагу. Звичайно, сама ця ознака не є визначальною для окремої спільноти, вона функціонує в поєднанні з усіма іншими чинниками, а тому отримала назву «расової теорії». В. Старосольський довів, що суть національної спільноти полягає не в об'єктивному, а в суб'єктивному моменті, тому варто звернути увагу на кровне споріднення членів нації, яке дає змогу глибше поглянути в суть національної спільноти. «Расова теорія» стає актуальною лише в тих випадках, коли йдеться про конкретну расу.

Оскільки нація є рушієм суспільного прогресу, то невід'ємною ланкою досліджень С. Рудницького є ретроспективний аналіз національного розвитку, у якому нація постає як група людей, що має своєрідні прикмети, характерні кожній такій спільноті. Серед великої кількості різноманітних прикмет нації науковець виділяє п'ять основних – раса, мова, історичні традиції, культура та територія. Детально аналізуючи ці ознаки, учений приходить до висновку, що ці риси складають основу нації й український народ володіє ними повною мірою.

Перебуваючи під впливом ідей німецького соціолога Ф. Ратцеля, С. Рудницький обґрунтував положення про послідовність прикмет нації, де першу позицію займала територія, другу – расовість,

третю – мова, четверту – традиція й п'яту – культура. Таке твердження ґрунтувалося на двох ознаках – території та антропологічній расовості, від яких залежить уся сутність нації. Проте вищеназвані прикмети не можна вважати основними, оскільки вони характеризують націю як збірну назву для людей, котрі різняться цими прикметами [3, 86]. Це дає підстави стверджувати, що в процесі націотворення перевага належить селянству, першочергове завдання якого – ліквідація поневолення одних класів іншими. Останнє є необхідною умовою для становлення та функціонування держави з єдиним народом, мовою, культурою, територією, расовістю й традиціями.

Культурний чинник – ще одна сутнісна ознака нації, уважає В. Старосольський. На відміну від С. Рудницького, до культури він відносив традиції, мову й історичне минуле як сукупність рис, що дають цілісне уявлення про спільноти з окремими звичаями, різною мовою та власною історією, яка бере свій початок з епохи Нового часу. Особливістю нації є те, що вона виступає героєм історії в ставленні до суспільства й має національну свідомість, яка реалізується за допомогою держави.

Розгляд культури як складової частини нації В. Старосольський розпочинає з позиції системного підходу. Його суть полягає в синтезі елементів різних культур. Відомо, що культура жодної нації не існує в чистому вигляді, оскільки зовнішнє середовище вносить свої корективи, які дають підставу стверджувати про взаємодію культур. У процесі міжнародної комунікації втрачаються певні елементи власної культурної традиції, а натомість виникають нові, сучасні й спільні для багатьох народів. Не можна стверджувати, що це негативно впливає на розвиток культури та все ж призводить до «витіснення» власних традицій і звичаїв. Як наслідок, культура окремої нації не може бути визначальною ознакою процесу націотворення, оскільки сама зазнає значних трансформацій.

Народження нації, за В. Старосольським, може відбуватися лише через боротьбу за демократію. Проте це не означає, що цей процес проходить поза всіма вищеназваними критеріями й ознаками. Насамперед це пояснюється самоусвідомленням спільноти як незалежного утворення, що породжує притаманні йому ознаки (власну мову, культуру, територію). В окремих випадках нація існує без власної території, зберігаючи при цьому свою культуру, мову, расову приналежність та історію. Окремі національні меншини, зокрема цигани і євреї, називають себе нацією та не втрачають інших її прикмет. Будучи при цьому без території, вони мають власну соціальну пам'ять, на відміну від інших націй.

«Нація, – зазначає В. Старосольський, – формується на інстинктах “другого ступеня”, типом яких є ідея; національна спільнота є “суспільством вільним” у тому значенні, що її існування відповідає волі її членів» [2, 57]. Уживаючи поняття «інстинкт», автор має на увазі свідомо сплановані дії, вчинки та прагнення до незалежності, що виникають після задоволення фізіологічних потреб. Цю тезу можна умовно порівняти з ієрархією потреб А. Маслоу, у якій першу позицію займають фізіологічні потреби (їжа, сон тощо); другу – екзистенціальні потреби (безпека існування). Цей приклад показує аналогічну значущість інстинктів першого й другого ступенів у концепції В. Старосольського та потреб першого й другого рівнів у теорії потреб А. Маслоу. «Вільним суспільством» український соціолог називає сукупність індивідів (спільностей), що ґрунтуються на єдиній меті, яка, зі свого боку, відповідає колективним інтересам цієї спільності.

**Висновки й перспективи подальших досліджень.** Ретроспективний аналіз націотворчого процесу в соціологічній концепції В. Старосольського свідчить про багатогранність ідей, із яких вона виникла. Зокрема, вагомим є вплив західних теорій, що сприяли розв'язанню цього питання на вітчизняних теренах. Специфіка дослідження нації стала вихідною точкою в ієрархії об'єктивних ознак цього процесу. Слідом за Ф. Тьоннісом українські соціологи пропонували власні ідеї процесу націотворення й застосовували їх до української нації. Варто зауважити, що загалом вивчення української нації зводилося до розгляду її основних чинників, які в поєднанні визначають структуру нації.

Із вищесказаного випливає, що головним завданням останньої є здобуття незалежної держави, яка, зі свого боку, слугуватиме засобом реалізації інтересів усіх спільнот, що творяться стихійною волею.

#### *Джерела та література*

1. Тьонніс Ф. Спільнота та суспільство : пер. з нім. / Ф. Тьонніс. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. – 262 с.
2. Старосольський В. Й. Теорія нації / передм. І. О. Кресіної ; В. Й. Старосольський. – Нью-Йорк ; Київ : Наук. т-во ім. Т. Шевченка : Вища шк., 1998. – XL, 157 с.

3. Кондратик Л. Й. Історія соціології в іменах / Л. Й. Кондратик. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1996. – 108 с.

**Ляшук Людмила. Нация как сообщество в социологическом наследстве Владимира Старосольского.** В статье обосновывается целесообразность поиска факторов, повлиявших на становление нациотворческой концепции В. Старосольского. Проанализированы объективные критерии нации, которые служат её составными компонентами и характеризуют нацию как сообщество, творимое стихийной волей и арациональным типом поведения. Последние реализуются в стремлении построить государство путём самоосознания сообщества, которая, будучи новым общественным объединением, руководствуется сознательной волей и способствует реализации интересов нации.

**Ключевые слова:** нация, сообщество, общество, государство, свобода.

**Liashuk Liudmyla. Nation as Association in the Sociological Inheritance of Vladimir Starosolsky.** This article analyzes the factors nation creation process in a sociological legacy V. Starosolsky that reveals the essence of the nation by understanding it as a community. This enables determine basic factors of nations, main among which are: territory, race, culture and language. Reveal the dialectical relationship these signs is denotative in the fight for independence, thereby facilitating the emergence on the international scene a new social formation – state, which is the result of conscious action of the nation. Are the parallels to sociological achievements V. Antonovich, V. Lypynsky, and O. Bochkovsky and S. Rudnitsky, who offered their own concept of the nation.

**Key words:** nation, community, society, state, will.

УДК 316.334.4

*Катерина Олещук*

### **Соціологічний підхід до розуміння права в спадщині Станіслава Дністрянського**

Досліджено соціальні підстави права в уявленні С. Дністрянського. За визначенням науковця право є соціальним явищем, адже народжується в соціальних зв'язках як потреба організації суспільного порядку. В основу права вчений закладає морально-етичні компоненти, які виникли природно й діють у вигляді звичаєвого права в соціальних зв'язках. Їм (морально-етичним компонентам) науковець надає пріоритетного значення, порівняно з нормативними складниками.

**Ключові слова:** соціологічне праворозуміння, соціальні основи права, форми права, звичаєве право, соціальна етика, закон, державне право.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** В умовах формування сучасної української правової держави соціологічний підхід до вивчення права набуває особливої актуальності. Зараз учені перебувають у пошуках розв'язання проблем, які стали перешкодою сучасного розвитку правової системи України [5, 1]. Імовірно, що саме на стику розробок, які, з одного боку, є своєрідним пошуком компромісу між «живим» правом Ерліха й божественним походженням держави та права Л. Й. Петражицького й, із другого – науково-теоретичними дослідженнями, що лежать у площині ідеї народного суверенітету Ж. Ж. Руссо та теорії природного права аж від Ульпіана в українській сучасній науці й розміщений центр перспективних досліджень, майбутніх уявлень про право та державу. Значний інтерес знову викликає думка щодо того, які засадничі положення лежать в основі права [5, 2]. Тому наше дослідження наукової спадщини академіка Станіслава Дністрянського є, по-перше, проявом об'єктивної потреби сучасної науки в пошуках пояснення процесів, які відбуваються в українському суспільстві сьогодні, використовуючи кращі традиції, що заклали основи соціології права й сучасного праворозуміння.

По-друге, урахуванням тієї обставини, що творчість українського вченого мало досліджена соціологами через те, що науковець не вживав самого терміна «соціологія права», означуючи її як загальну науку права, яка належить до наук про життя людини в суспільності. Проте його концепція охоплює проблемне поле й методологію цієї галузі знань. Тому його творчість має цінність для соціології.

**Аналіз досліджень цієї проблеми.** Нині дослідженням правової спадщини академіка займаються П. Стецюк (у книзі «Станіслав Дністрянський як конституціоналіст») звертає увагу на проблеми